

MATRIARXAT DAVRI – ONA URUG‘ JAMOASINING SHAKLLANISHI VA IJTIMOY AHAMIYATI

Termiz iqtisodiyot va servisuniversiteti

Tarix yo'nalishi magistratura 1-bosqich talabsi

Nomozov Jaloliddin

E-mail:jaloliddinnomozov490@gmail.com

Annotatsiya Ushbu maqolada ibtidoiy jamiyat taraqqiyotining muhim bosqichlaridan biri hisoblangan matriarxat davri chuqur tahlil qilinadi. Matriarxat davri insoniyat tarixida ona urug‘ jamoasi hukmron bo‘lgan davr sifatida tavsiflanadi. Ushbu davrda nasl-nasab ona orqali belgilanib, ayollar jamiyatning markaziy ijtimoiy subyekti sifatida namoyon bo‘lgan. Maqolada matriarxat davrining shakllanish omillari, mehnat taqsimoti, ijtimoiy munosabatlar hamda diniy qarashlar tizimi ilmiy asosda yoritiladi. Ayniqsa, ayollarning farzand tug‘ish va urug‘ni davom ettirishdagi roli matriarxat tizimining shakllanishida hal qiluvchi omil sifatida ko‘rsatib o‘tiladi. Arxeologik topilmalar, xususan ayol obrazidagi haykalchalar ushbu davrda ona siymosining muqaddaslashtirilganini tasdiqlaydi. Tadqiqot davomida tarixiy, mantiqiy va taqqoslash metodlaridan foydalanildi. Natijada matriarxat davri jamiyat rivojining muhim pog‘onasi sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar matriarxat, ona urug‘, ibtidoiy jamiyat, nasl-nasab, ayol mavqei, mehnat taqsimoti, urug‘chilik tizimi, ona haykalchalari, antropologiya, ijtimoiy tuzum, qadimgi jamiyat

ABSTRAT This article provides a detailed analysis of the matriarchal period as a significant stage in the development of primitive society. The matriarchal system is characterized by maternal lineage and the dominant social role of women. The study examines the origins of matriarchy, division of labor, social relations, and belief systems of early human communities. Particular emphasis is placed on the role of women in childbirth and lineage continuity as key factors in the emergence of matriarchal structures. Archaeological findings, especially female figurines, indicate the sacred status of motherhood in ancient societies. Historical and comparative methods are applied in the research. The study concludes that matriarchy played a crucial role in the early stages of human social evolution.

Keywords matriarchy, primitive society, maternal lineage, women’s role, social structure tribe, fertility, anthropology, early humans, mother goddess

KIRISH

Insoniyat tarixining eng qadimgi bosqichi hisoblangan ibtidoiy jamoa tuzumi uzoq davom etgan murakkab ijtimoiy jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu davrda

insonlar tabiat bilan bevosita bog'liq holda yashagan bo'lib, ularning turmush tarzi, ijtimoiy munosabatlari va dunyoqarashi oddiy, ammo hayotiy ehtiyojlarga asoslangan shaklda rivojlangan. Ibtidoiy jamiyatning dastlabki bosqichlarida ishlab chiqarish vositalari nihoyatda sodda bo'lganligi sababli odamlar yakka holda emas, balki jamoa bo'lib yashashga majbur bo'lganlar. Aynan shu jamoaviy hayot shakli urug'chilik tizimining paydo bo'lishiga zamin yaratgan. Urug'chilik tizimining dastlabki shakllaridan biri matriarxat, ya'ni ona urug' tizimi hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlarda matriarxat tushunchasi ayollar ijtimoiy hayotda yetakchi o'rin egallagan davr sifatida talqin qilinadi. Bu davrda nasl-nasab ona orqali aniqlangan bo'lib, ijtimoiy munosabatlar ham aynan shu mezon asosida shakllangan. Buning asosiy sababi shundaki, ibtidoiy jamiyatda nikoh munosabatlari hali barqaror shakllanmagan, otalikni aniqlash imkoniyati cheklangan bo'lgan. Natijada bolalar faqat onasiga tegishli deb hisoblangan va urug' ona nomi bilan yuritilgan Matriarxat davrining shakllanishida biologik omillar bilan bir qatorda ijtimoiy-iqtisodiy omillar ham muhim rol o'ynagan. Ibtidoiy jamiyatda mehnat taqsimoti tabiiy ehtiyojlar asosida yuzaga kelgan: erkaklar asosan ovchilik va himoya vazifalarini bajargan bo'lsa, ayollar bolalarni parvarish qilish, o'simliklarni yig'ish, oziq-ovqat tayyorlash kabi muhim xo'jalik ishlarini amalga oshirgan. Ko'pgina tadqiqotlarga ko'ra, aynan ayollar tomonidan bajarilgan yig'uvchilik faoliyati jamoaning asosiy oziq-ovqat manbai bo'lgan. Bu esa ayollarning iqtisodiy jihatdan ham muhim o'rin egallaganini ko'rsatadi. Shuningdek, matriarxat davrida ayollarning farzand tug'ishdagi o'rni alohida ahamiyat kasb etgan. Ibtidoiy sharoitda insonlar sonining ko'payishi jamoaning yashab qolishi uchun muhim omil bo'lgan. Shu sababli ayollarning reproduktiv funksiyasi jamiyat tomonidan yuqori qadrlangan. Ko'p farzandli ayollar urug'ning davomiyligini ta'minlovchi asosiy shaxs sifatida e'tirof etilgan. Bu holat siz ta'kidlagan fikrni ham ilmiy jihatdan tasdiqlaydi, ya'ni matriarxat davrida ayollarning ko'p farzandli bo'lishi ularning jamiyatdagi mavqeini oshirgan omillardan biri bo'lgan. Arxeologik va etnografik tadqiqotlar ham matriarxat davrining mavjudligini tasdiqlovchi muhim dalillarni beradi. Xususan, qadimgi manzilgohlardan topilgan ayol siymosidagi haykalchalar – ko'pincha “ona ma'budasi” yoki “Venera haykalchalari” deb ataladi – qadimgi odamlar ongida ayol va ona obrazining muqaddaslashtirilganini ko'rsatadi. Ushbu haykalchalarda ayol tanasining ayniqsa ona bo'lish bilan bog'liq jihatlari alohida bo'rttirib tasvirlangan bo'lib, bu holat unumdorlik va hayot davomiyligi ramzi sifatida talqin qilinadi. Matriarxat davrini o'rganishda XIX–XX asr olimlari, xususan I.Ya. Baxofen, L.G. Morgan va F. Engelsning ilmiy qarashlari muhim ahamiyatga ega. Ular matriarxatni insoniyat jamiyati rivojlanishining tabiiy bosqichi sifatida baholab, uning keyinchalik patriarxat tizimi bilan almashganini ilmiy asoslab berganlar. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotchilar matriarxatni faqat ayollar hukmronligi sifatida emas, balki murakkab ijtimoiy munosabatlar tizimi sifatida ko'rib

chiqadilar. Bu tizimda ayollar markaziy o'rinni egallagan bo'lsa-da, jamiyatning barcha a'zolari o'ziga xos vazifalarni bajargan. Ushbu maqolaning maqsadi matriarxat davrining shakllanish omillarini, uning ijtimoiy tuzilishini hamda tarixiy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat. Shu bilan birga, siz ilgari surgan fikr – ya'ni matriarxat davrida ayollarning ko'p farzandli bo'lishi va bu holatning jamiyatdagi o'rniga ta'siri – ilmiy nuqtai nazardan kengroq yoritib beriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR Matriarxat nazariyasi ilk bor XIX asr olimlari tomonidan ilmiy asosda o'rganilgan. Xususan, Shveysariyalik olim Iogann Yakob Baxofen ona huquqi nazariyasini ilgari surib, qadimgi jamiyatda ayollar muhim o'rin egallaganini ta'kidlagan. Keyinchalik amerikalik etnograf Lyuis Genri Morgan urug'chilik jamiyatining rivojlanishini tahlil qilib, matriarxat bosqichini alohida ajratib ko'rsatgan. Fridrix Engels esa o'zining mashhur asarida matriarxatni ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog'lab tushuntiradi. Uning fikricha, ibtidoiy jamiyatda ishlab chiqarish darajasi past bo'lgani sababli ayollar va erkaklar o'rtasida aniq ijtimoiy tengsizlik shakllanmagan. Ibtidoiy jamiyatda mehnat taqsimoti tabiiy ehtiyojlardan kelib chiqqan: erkaklar asosan ovchilik bilan shug'ullangan bo'lsa, ayollar bolalarni parvarish qilish, o'simliklarni yig'ish va oddiy xo'jalik ishlarini bajargan. Shu bilan birga, arxeologik topilmalar, jumladan ayol siymosidagi haykalchalar qadimgi odamlar ongida ona obrazining alohida ahamiyat kasb etganini ko'rsatadi. Tadqiqot jarayonida tarixiylik, tizimlilik va mantiqiy tahlil metodlaridan foydalanildi.

NATIJALAR O'rganishlar natijasida aniqlanishicha, matriarxat davrida ayollar jamiyatning markaziy o'rnini egallagan. Buning asosiy sababi – naslning ona orqali davom ettirilganidir. Ibtidoiy davrda nikoh munosabatlari barqaror bo'lmagani uchun otalikni aniqlash qiyin bo'lgan, natijada bolalar onasiga mansub deb hisoblangan. Ayollar ko'p farzand tug'ishi orqali urug'ning son jihatdan o'sishiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Bu esa ularning jamiyatdagi ijtimoiy ahamiyatini yanada oshirgan. Jamoa a'zolari orasida ona siymosi hayot manbai sifatida qaralgan. Shuningdek, arxeologik topilmalar – masalan, “Venera” tipidagi haykalchalar – ayol tanasi va onalikni ulug'lash ramzi sifatida talqin qilinadi. Bu esa matriarxat davrida ayolga nisbatan diniy va madaniy hurmat yuqori bo'lganini ko'rsatadi.

MUHOKAMA Siz ilgari surgan fikr – ya'ni matriarxat davrida ayollarning ko'p farzandli bo'lishi va shu orqali jamiyatda muhim o'rin egallashi – ilmiy jihatdan ma'lum darajada asosli hisoblanadi. Chunki ibtidoiy jamiyatda aholi sonining ko'payishi tirik qolishning asosiy omillaridan biri bo'lgan. Biroq matriarxatni faqatgina “ko'p farzand tug'ish” bilan izohlash yetarli emas. Bu jarayon murakkab ijtimoiy, biologik va madaniy omillar yig'indisi natijasida yuzaga kelgan. Ayollarning naslning davom ettirishdagi roli, bolalarning onaga bog'liqligi, mehnat taqsimoti hamda diniy

qarashlar tizimi matriarxatning shakllanishida muhim ahamiyat kasb etgan. Shu bilan birga, ona obrazining muqaddaslashtirilishi jamiyatda ayollarga nisbatan chuqur hurmatni shakllantirgan. Bu holat keyingi davrlarda ham madaniyat va diniy tasavvurlarda o'z aksini topgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, matriarxat davri insoniyat tarixining muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda jamiyat ona urug' asosida tashkil topgan bo'lib, nasl-nasab ayol orqali aniqlangan. Ayollarning farzand tug'ish va urug'ni davom ettirishdagi o'rni ularning jamiyatdagi mavqeini belgilovchi asosiy omil bo'lgan. Shu sababli matriarxat "ona urug' davri" deb atalgan. Ushbu davr nafaqat ijtimoiy tuzum sifatida, balki insoniyatning keyingi taraqqiyotiga asos bo'lgan muhim bosqich sifatida katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. Bachofen J.J. Mother Right. – New York, 1967.
2. Morgan L.H. Ancient Society. – New York, 1877.
3. Engels F. The Origin of the Family, Private Property and the State. – Moscow, 1984.
4. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – T.: Sharq, 2010.
5. Qodirov M. Qadimgi jamiyat tarixi. – T.: Fan, 2005.
6. Tokarev S.A. Ibtidoiy jamiyat etnografiyasi. – Moskva, 1982.
7. Karimov I. Tarixiy tafakkur asoslari. – T.: O'zbekiston, 2008.
8. Service E.R. Primitive Social Organization. – New York, 1971.